

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikulturi teaduskond

Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Annika Valkna

20. sajandi alguse alevimaja

Tapa mnt 9, Ambla, näitel

Hoone tehnilise seisundi kirjeldus ja analüüs ning säilitamise ettepanekud

2016/2017 õppeaasta

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Tallinn

2017

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„.....” mail 2017. a.

.....

(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

„.....” mail 2017. a.

.....

Kaitstud hindede:

.....

„.....” mail 2017. a.

.....

1. Sisukord

1.	Sissejuhatus	5
2.	Alevite kujunemine	6
3.	Ambla halduskuuluvus	7
4.	Ambla külaelu	8
5.	Tippi majapidamise kodulooline ülevaade	10
6.	Tippi elumaja, Tapa mnt 9, Ambla. Ülevaade	16
6.1.	Mahuline ülesehitus	16
6.2.	Plaanilahendus	16
6.3.	Hoov	17
7.	Tippi elumaja, Tapa mnt 9, Ambla. Väärtused	18
8.	Materjalikäsitlus ja tehniline seisukord	19
8.4.	Vundament	19
8.5.	Katus	20
8.6.	Fassaad	21
8.7.	Aknad	22
8.7.1.	Kahepoolsed kahese jaotusega kahekordsed aknad koos õhutusakendega.	22
8.7.2.	Kahepoolsed kahese jaotusega kahekordsed aknad	22
8.7.3.	Palkoni aknad	23
8.7.4.	Väiksemad aknad sahvrimahu küljes	24
8.7.5.	Siseaknad	25
8.8.	Uksed	26
8.8.6.	Välisüksed	26
8.8.7.	Siseüksed	27
8.9.	Põrandad	30
8.10.	Laed	31
8.11.	Ahjud ja korsten	31
8.12.	Tubade siseviimistlus	32

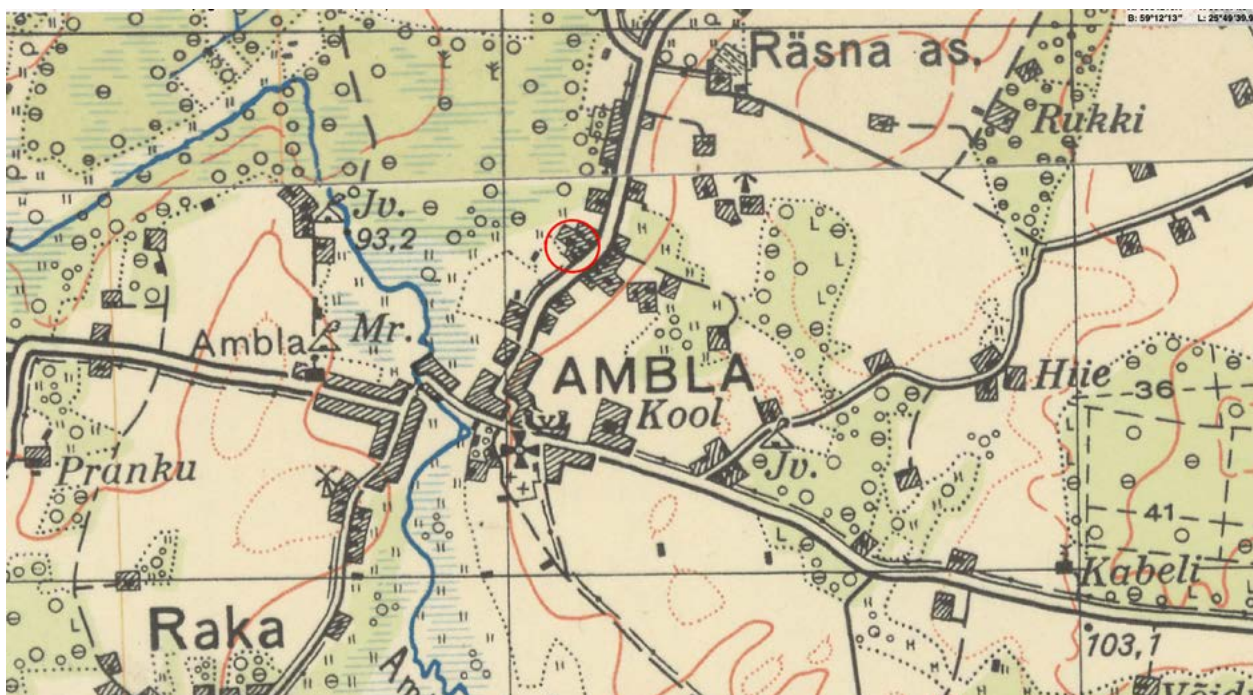
8.13.	Elektripaigaldised	32
8.14.	Muud interjööri detailid	33
9.	Säilitamise ettepanekud	34
	Kokkuvõte	35
	Kasutatud kirjandus	36
	Lisade nimekiri	38
	Lisa 1 - Elektrimaterjali jaotusleht ületriühingu liikmele J. Tippile. Perekonna arhiiv. 2016	39
	Lisa 2 - Asendiplaan 1953. Perekonna arhiiv. 2016	40
	Lisa 3 - Põhiplaan ja lõige 1953. a mõõdistusjoonisest Tapa mnt 9 kohta. Perekonna arhiiv. 2016	41
	Lisa 4 - akende skeem	42
	Lisa 5 - uste skeem	43

2. Sissejuhatus

Töö eesmärgiks on uurida 20. sajandi alguses Amblasse ehitatud alevimaja lugu. Inimasustuse suurenev koondumine teede ristumispunktidesse, kirikute või tee-äärsete kõrtside ümber 19. saj teises pooles ja 20. saj alguses suurendas ka käsitöölise võimalusi teenuste osutamiseks, elu maal ei piirdunud enam üksnes põllumajandusega. Nende soodsate tingimuste tõttu sai võimalikuks Järvamaa kingsepa Anton Tippi plaan ehitada oma perele maja. Maja asukohaks sai rendikrunt Ambla alevikus, keskväljakust veidi eemal Tapa mnt ääres. Töö on ajendatud isiklikust huvist ja perekondlikest sidemetest antud hoonega.

Tänaseks on hästi säilinud elumaja ning viletsas seisus kõrvalhooned, sh. kingsepa töökoda. Käesolev töö keskendub põhiliselt elumajale, kus on säilinud mitmeid algupäraseid detaile. Tegemist on lihtsa rõhtpalkhoonega, mis kannab alevikule omast arhitektuurikeelt. Töö annab hinnangu elumaja ehituslikule seisukorrale ning annab soovitusel hoone rekonstrueerimiseks nii, et sajandialguse hõng hoonest kaduma ei läheks.

Address: Tapa mnt 9, Ambla. Katastri nr 13401:001:0015

1. Eesti topograafiline kaart 1935. a. Ringitatud Tippi majapidamine. Maainfo kaardirakendus, ajaloolised kaardid

3. Alevite kujunemine

Siiani pole Eesti alevite teket süstemaatiliselt uuritud, seda on tehtud n-ö möödaminnes, seoses muude teemadega. Ometi on alevit etendanud viimase pooleteise sajandi jooksul olulist osa meie ühiskonna arengus, elavdades majandust ja mõjutades argikultuuri. Ühena vähestest on alevite tähendust meie kultuuriloos käsitlenud etnoloog Ilmar Talve, tuues esile nende rolli kultuurikanalina linna ja maa vahel, märkis ta sedagi, et alevitesse on suhtunud ühekülgsest ja halvustavalt. Ta tõi

eraldi välja Ambla esiletõusu Järvamaa idaosas, kuhu Paide mõju ei ulatunud just selles erksa kultuuritegevuse tõttu. Eestlastest käsitöölised oli oluline vahendav roll rahvakultuuri muundumises maalisest linnaliseks.¹ Üldist alevikultuurist möödavaatamist võib olla põhjendanud alevite vastuoluline olemus, sest nad pole õieti ei linn ega maa, ei see ega teine.

2. Ambla, vaade Pikale tänavale 1925.a. Eesti Rahvusraamatukogu digiarhiiv

Vormiliselt on alev linnast väiksem tiheasustusega asula. Eesti praeguste seaduste järgi võib aleviks saada üle 1000 elanikuga tiheasula ning ametlikus statistikas arvatakse alevielanikud linlaste hulka. Alevikuks saab vähemalt 300 alalise elanikuga tiheasustusega asula.² Sisuliselt on alevikku alevist ja alevit linnast võrdlemisi keeruline linnast eristada. Geograaf Edgar Kant jõudis 1930. aastail järeldusele, et alevi ja linna vahele polegi võimalik eraldusjoont tõmmata. Piir läheb hoopis külade ja alevite vahelt ning on seotud põllumajandusega tegelevate inimeste osakaaluga.³

Kultuuriliselt on küllaltki keeruline teineteisest eristada ka alevit ja küla. Kui mõned välistunnused, nagu tihehoonestus ning peamised elanike tegevusalad, kaubandus ja käsitöö, seda võimaldaksid,

1 Talve, I. (2004) Eesti kultuurilugu: keskaja algusest Eesti iseseisvuseni, lk 512-513

2 Eesti Vabariigi valitsuse määrus: Asustusüksuse liigi, nime ja lahkmejoonte määramise alused ja kord. Vastu võetud 25.11.2004 nr 335, jõustunud 05.12.2004

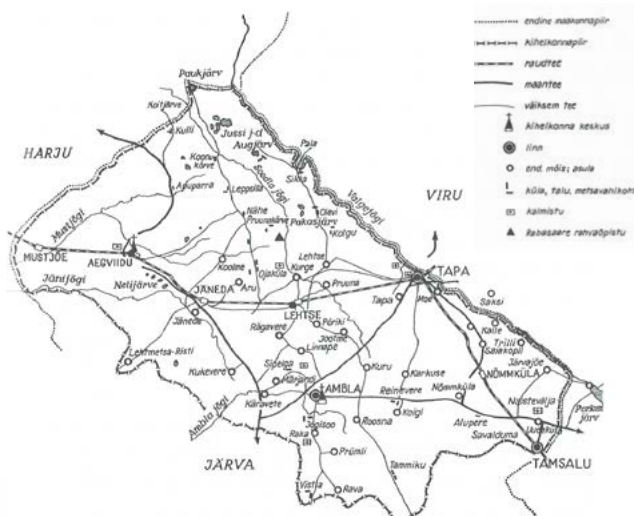
3 Kant, E. (2007) Eesti rahvastik ja asustus (Toim) Siiri Ombler, lk 124-126

siis rahva elulaadi või mentaliteedi põhjal ei ole seda kerge teha. Selle poolest sarnaneb alev pigem küla kui linnaga. Seega võiks ehk väita, et pole võimalik ja mõttekas proovida väikelinnu, aleveid ja alevikke klassifitseerida ja üksteisest eristada, neid kõiki tuleks hõlmata keskse mõistega alev ning käsitleda üheskoos.

Arvukamalt hakkas Eestis alevaid tekkima 19. sajandi teisel poolel seoses klassikalise kapitalistliku turumajanduse arenguga. Palju aitas sellele kaasa tsunftikorra kaotamine 1866. aastal, mille tulemusel said paljud maainimesed vabamalt käsitööga leiba teenima hakata. Teisest küljest muutus põllumajandus efektiivsemaks ja enam ei jätkunud kõigile tööd põllumajanduses. paljud alevikest tekkisid kihelkonnakirikute ümber, kus olid juba ajalooliselt soodsad tingimused käsitöö ja kaubanduse edendamiseks ning lähinaabruses polnud konkureerivaid linnu.⁴

4. Ambla halduskuuluvus

Ambla esmamainimine on seotud Järvamaa ordule allutamise 1220. aastal. Ambla kihelkonna ala on olnud ajalooliselt nagu Järvamaalt Virumaale juhtiv värav, kuhu ulatusid ristiretked 1211, 1217 ning 1219 aastatel ning kus pörkasid Tallinna ja Riia piiskopi ambitsioonid. Reineveres toimunud ristimisele 1220. a allunud järvamaalaste sümbolina sai 1238. a Amblasse rajatud kirik, mille asukoht rindeliinil võis olla ajendiks, miks ei pandud kiriku kaitsepühakuks kedagi madalamat kui Baltikumi ja Saksa ordu peamist kaitsepühakut Neitsi Maarjat. Amplaie Mariae - Suursugune Maarja annab meile tänapäeval tuntud kiriku ja kohanime. Ambla kiriku näol on tegemist Järvamaa ja Kesk-Eesti vanima kirikuga.

3. Ambla kihelkond. Raamatust „Põhja-Eesti südamaadel“ lk 9

⁴ Eelenv peatükk suuresti refereeritud Pärdi, H. (2010). Maa ja linna vahepeal I. Lühiülevaade Eesti alevite kujunemisest ja argikultuurist – Eesti vabaõhumuuseumi toimetised 2: Alevist vallamajani. Artikleid maaehitistest ja –kultuurist. (Toim) H. Pärdi, E. Lutsepp, M. Jõks Tallinn: Eesti Vabaõhumuuseum, lk 51-79

Juba esiajal kujunes siin välja muinaskihelkond Loppekund, mida kirjeldatakse ka Henriku „Liivimaa kroonikas“. Ambla kihelkond hõlmas kogu Järvamaa põhjaosa. Kihelkonna idapiiriks oli suuresti Valgejõgi. Kihelkond jagunes kahe loodusliku piirkonna Kõrvemaa ja Pandivere maastike vahel.⁵

1516. a asutati Ambla kiriku juurde ordumeister Plettenbergi korraldusel kirikumõis. 1892 a moodustati Ambla vald.⁶ 1938. aasta linnaseadusega kaotati alevid iseseisvate haldusüksustena⁷ ning 1945 eraldati alev vallast ning nimetati linna tüüpi aleviks.⁸ Aastal 1974 muudeti alevik Eesti NSV-s ametlikult asulatüübiks. Eesti NSV asulate linna-, alevi-, aleviku- ja külakategooriatesse arvamise korra põhimäärus sätestas, et alevikuks võib saada maa-asula, millel on kompaktned hoonestus ja üle 300 alalise elaniku.⁹ 1979 nimetati Ambla alev taas alevikuks ja liideti külakooguga. 1991 moodustati Ambla vald.¹⁰ Eesti Vabariigi valitsuse 1996. aasta 24. septembri määrusega kvalifitseeriti alevikud linnalisteks asulateks¹¹, seni oli alevik olnud maa-asula.¹²

5. Ambla külaelu

Ambla kihelkonna inimeste ärgas vaim pani aluse ka majanduslikule ühistegevusele. Siin oli kirik, vallamaja, postkontor, kaks kooli, seltsimajad, Tarvitajate ühing, Ühistupank(ill 4), Piimaühing, elektrijaam, K. Inglise Rauatööstus, O. Metsa mehaaniline puidutööstus, J. Tõnuri nahaparkla ja kauplus Lisa Ining teisi era-

4. Ambla Ühispank. Eesti Rahvusraamatukogu digiarhiiv Digar

5 Eelnevad lõigud refereeritud raamatust. Elstork, H. (1997) Põhja-Eesti Südamaadel. Ambla kihelkonna kirjanduslik-kodulooline antoloogia. Tapa ja Tallinn, lk 13-19

6 Palmiste, A. (2014) Ambla vald: teejuht uudishimulikule rändajale. (toim A. Viljat), Tallinn, lk 10

7 Pärdi, H. (2010). Maa ja linna vahepeal I. Lühiülevaade Eesti alevite kujunemisest ja argikultuurist – Eesti vabaõhumuuseumi toimetised 2: Alevist vallamajani. Artikleid maaehitistest ja –kultuurist. (Toim) H. Pärdi, E. Lutsepp, M. Jõks Tallinn: Eesti Vabaõhumuuseum, lk 58

8 <https://et.wikipedia.org/wiki/Ambla>

9 <https://et.wikipedia.org/wiki/Alevik>

10 Palmiste, A. (2014) Ambla vald: teejuht uudishimulikule rändajale. (toim A. Viljat), Tallinn, lk 10

11 <https://et.wikipedia.org/wiki/Alevik>

12 https://et.wikipedia.org/wiki/Linnaline_asula

ja ühistupoode, aga ka J. Bockmanni fotoateljee.¹³ 1909. a alustas Amblas tööd aurujõul töötav piimakoda. Selle juurde asutati oma toodangu müügiks kauplus. 1908. a tegutses Amblas Lehtse Ühispank“ Toetaja“, millele lisandus 1924. a Ambla Ühispank (ill 4). Tekkisid ka kartuliühisus, masinatarvitajate-, turba- ja munamüügiühisus ja mitmed teised ühissettevõtted. Amblas tegutses Põhja-Järvamaa Põllumeeste Konvent.

1918. a pandi tänavatele esimesed nimed ja majadele numbrid. 1. detsembril 1934 lülitati Ambla kolmekümnesse majapidamisse elekter ning kirikusse jõudis see 1935. a (ill 5).¹⁴ (Lisa 1. Elektrimaterjali jaotusleht ületriühingu liikmele 1934. a) Ambla tähtsus piirkondliku keskusena hakkas eelmise sajandi esimesel poolel kahanema seoses raudtee hooga areguga Tapal.¹⁵

Järvamaalt.

Ambla kirik saab elektrivalgustuse. Mõõdunud sügisel seati Ambla alevikus sisse elektrivalgustus. Kohe selle järele tõsteti kirikuringkondades üles küsimus ka selle kohta, et elektrivalgustust seada ühtlasi kiriku. Nüüd ongi jõutud juba niikaugele et tahetakse asuda eeltööde tegemisele elektrivalguse sisseseadmiseks. Töö läheb maksma umbes 1000 fr.

5. Ambla kirik saab elektrivalgustuse. Mõõdunud sügisel seati Ambla alevikus sisse elektrivalgustus. Kohe selle järele tõsteti kirikuringkondades üles küsimus ka selle kohta, et elektrivalgustust seada ühtlasi kiriku. Nüüd ongi jõutud juba niikaugele, et tahetakse asuda eeltööde tegemisele elektrivalguse sisseseadmiseks. Töö läheb maksma umbes 1000 kr. Postimees, 18.02.1935, nr. 48, lk. 4. Ringi ümber kodumaa. Järvamaalt.

Ehkki väikeses kirikuaelevis midagi väga silmapaistvat ei ehitatud, kujundasid eriilmelised hooned siiski kordumatu miljöö. Ambla sai Teises maailmasõjas tõsiselt kannatada ja paljud tsariaegsed hooned hävisid.¹⁶ 1941 Hävines ka ajalooline kivisild, mida ei taastatuki vaid parandati ning 1970⁴ aastatel suunati liiklus vana silla koha pealt ümber ning ehitati pikk tänav sirgemaks (ill 6-7)

6. Vasakul 1969. a kaart, kus Pikk tänav käib veel kaarega üle endise silla koha.

7. Paremal 1981. a kaart, kus Pikk tänav on sirgeks ehitatud ja uue sillaga. Maainfo kaardirakendus. Ajaloolised kaardid

13 Pärdi, H. (2009) Küla- ja Aleviarhitektuur kuni teise maailmasõjani – Järvamaa. 2 (koostaja) Taavi Pae, Henn Sökk. Eest Sükklopeediakirjastus, lk 236

14 Palmiste, A. (2014) Ambla vald: teejuht uudishimulikule rändajale. (toim A. Viljat), Tallinn, lk 11

15 Pärdi, H. (2009) Küla- ja Aleviarhitektuur kuni teise maailmasõjani – Järvamaa. 2 (koostaja) Taavi Pae, Henn Sökk. Eest Sükklopeediakirjastus, lk 236

16 Pärdi, H. (2009) Küla- ja Aleviarhitektuur kuni teise maailmasõjani – Järvamaa. 2 (koostaja) Taavi Pae, Henn Sökk. Eest Sükklopeediakirjastus, lk 236

6. Tippi majapidamise kodulooline ülevaade

8. Anton Johannes Tippi 1881-1935. Foto 9. Marie Tippi 1881-1965 Foto perekondlik arhiiv

Andrei Johannes (Anton) Tippi (ill 8) sündis 20. novembril, 1881 Järvamaal, Järva-Jaani kihelkonnas Seliküla vallas, Jalgsema külas. Ta abiellus 7. oktoobril 1907 Marie Nahkuriga (ill 9)(sündinud 12. detsembril 1881 Järva-Jaani kihelkonnas, Orina vallas, Järva-Jaani külas). Abiellumise ajal elas Anton Roosna mõisas, (varasema nimega Soonurme¹⁷) ilmselt seal omandas ta ka kingsepa oskused. Hiljem ka Rakas, kus neil sündis poeg Johannes Tippi (nimi eestindati hiljem 1930⁶ Tammiste-registreeritud 31. mail 1935¹⁸) ja mõned aastad hiljem 1912 tütar Amanda (suri kopsupõletiku tüsistustesse 1920 veebruaris).¹⁹

Anton Tippi oli elukutselt kingsepp. Ilmselt pärast abiellumist 1907. aastal tekkis tal plaan ehitada omale elumaja. Kingsepatööd ja klientide liikumist silmas pidades oli heaks valikuks ehituskruunt Tapa maantee alguses, kuigi ilmselt oli põhiargumendiks see, et Ambla jõe luhal asuv soine kruunt ei pakkunud maaomanikule suurt huvi ja selle sai odavalt rendile võtta. Tegemist oli väheväärtusliku

17 <http://www.ambla.ee/jogisoo>

18 Eesti rahvusarhiivi Saaga veebirakendus. Sündinute ja ristitute nimekiri; EAA.1248.1.49; 1906-1913

19 Lõik põhineb vestlustel Edda Kõörna ja Ene Valknaga (end Tammisted), kes on uurinud daatumite osas kirikuraamatuid

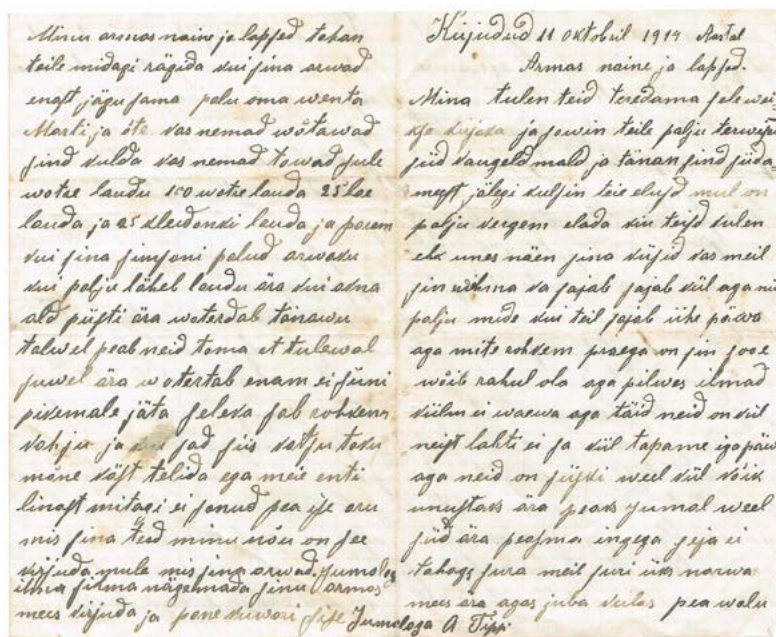
jõeluhamaaga, mis kevadise suurvee ajal kannatas liigniiskuse käes.²⁰

Ehituskruunt renditi Uuga, Kadaka ja Korstna talu omanikult. Maja valmimine võttis mitu aastat, sisse koliti aastal 1912²¹, mil osad ehitustööd veel lõpetamata olid. Tundub, et õige pea ehitati maja läänepoolsese külge hoovi poole juurdeehitus, kus paiknesid kaks sahvrit ja kuivkäimla. Juurdeehitise üks külg on vooderdatud samade voodrilaudadega, mis maja, ülejäänud seinad on püstlaudis- ilmselt ei jätkunud maja ehituselt üle jäänud voodrilaudu kõigi seinade katmiseks.

Ilmselt üsna varsti peale maja valmimist püstitas Anton maja kõrvale ka töötoa, kus tegeles kingsepatööga. See on mujalt maha monteeritud rõhtpalkeehitis, mille endised ukse- ja aknaavad said vastavalt vajadusele muudetud. Töökojas oli kaks ruumi, see oli algselt, nagu majagi, laastukatusega ja köetav- et saaks ka talvel tööd teha. Töökoda oli väga kokkuhoidlikult ehitatud- puudus vooderdus ja näiteks ahju kest oli tehtud vanast aurukatlast. Lisaks töökojale kuulusid elumaja juurde ka laastukatusega laut ja heinaküün.²²

Anton Tippi kutsuti Esimesse maailmasõtta, millega tema koduehitis poolikuks jäi. Oma juhised ehitusega edasi minemiseks saatis ta oma naisele sõjast kirja teel (ill 10).

10. Minu armas naine ja lapsed tahan teile midagi rägida kui sina arwad enast jägu sama palu oma wenta Marti ja õte kas nemad wõtawad sind kulda kas nemad tovad sulle wotre laudu 100 wotre lauda 25 lae lauda ja 25 kledonki lauda ja parem kui akna old püsti ära woterdab tänawu talvelpeab neid toma et tulewal suwel ära wotertab enam ei jünni pikemale jätta seleka sab rohkem kahju ja kui sad siis katsu taku mõne käest telida ega meie enti linast mitagi ei sanud pea ise aru mis sina tead minu nõu on see kirjuda mule mis sina arwad. Jumalaga ilma silma nägemata sinu armas mees kirjuda ja pane kuwori sise. Jumalaga A. Tippi. 1914. A. Tippi kirjad perekonna-arhiivis

Kirjitud 11 oktoobrit 1914 Antol
Armas naine ja lapsed.
Minu teulen teid teredama jekwisi
aga kirjuda ja jeeuin teile palju terwepid
juid laugelõ mule ja tänan jind jida
enast jätgi kullin teie elud mul on
palju sergem elada sin teid tulen
et mees näen jina kirjud sa meil
jind wõtna sa pajab pajab sul agani
palju mule sin teid pajab niki päwa
aga mite rohkem praaga on jind jost
wiit rahul ola aga pilwes ilmad
siilm ei wawwa aga teid neid on sul
neigt lahki ei ja sul tapame igopäiw
aga neid on jüijli weel sul wõin
unustata ära praak jumal weel
jind ära praama ingega jija ei
tahagi jura meil juri ära wawwa
mees ära agas juba sulas pra waku
mees kirjuda ja pane suwori jide Jumalaga A Tippi

20 Vestlused Edda Kõörna ja Ene Valknaga (end Tammisted), kes rõhutasid korduvalt, et nende perekond oli väga vaene ning ega sellel maal suurt väärtust ei olnud. Kevadiste suurveede ajal võis isegi nende nooruspõlvel vesi ulatuda majapidamiseni.

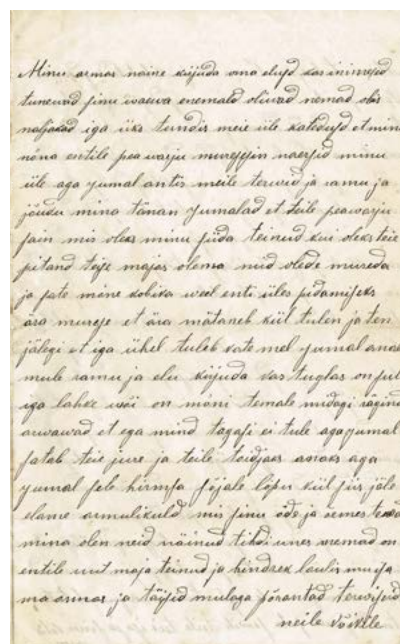
21 Vestlus Ene Valknaga (end Tammiste), kelle sõnul nende isa, Johannes Tippi, oli 3. a kui majja sisse koliti.

22 Vestlus Ene Valknaga (end Tammiste)

On ka teine kiri(ill 11), milles Anton kirjeldab üldist meelsust tema majaehituse suunal. Kuuldavasti oli tegemist alevi ühe ilusaima majaga, kuhu pandi palju hoolt ja armastust. Lisaks viidatakse kirjas sellele, et Antoni ehitatud majja oli juba algselt planeeritud üüripinnad.

Sõjast tagasi saabudes, tegeles Anton majapidamisega ning otsis viise, kuidas perele paremaid tingimusi luua. Kogukonnasutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse (rahva seas tuntud kui popsiseadus, mis võeti vastu 1926 aastal ja mille järgi reguleeriti kuidas maata või vähese maaga maakodanik pidi saama elumaja ümber õuemaa- sellega kaotati popslus kui seisus Eestis²³)

Anton Tippi esitas Ambla Valla kohalikule korralduskomisjonile nõude Tippi kinnistu eraldamiseks Uuga, Kadaka ja Korstna nr. 12 talust (kinnistu nr 1273) popsiseaduse alusel. Komisjoni otsusega 21. juunist 1927 eraldati Anton Tippi väikemajapidamine Uuga, Kadaka ja Korstna talukohast, suuruses 0.15 ha. Otsuse täitmine venis (Uuga, Kadaka ja Korstna talu omaniku Johann Duglase vastuseisu tõttu(ill 11)²⁴).

12. Minu armas naine kirjuda oma elusd kas inimesed tunewad sinu waewa enemald oliwad nemad obis naljakad iga üks tundis meie üle katedusd et mina nõna entile pea warju muresesin naersid minu üle aga jumal antis meile terveid ja ramu ja jõudu mina tänan jumalad et teile peawarju sain mis oleks minu süda teinud kui oleks teie pitand teise majas olema nüid olede mureda ja sate mõne kobika weel enti üles pidamiseks ära muretse et ära mätaneb kül tullen ja ten jälegi et iga ühel tuleb kate mel jumal anab mule ramu ja elu kirjud kas tuglas on sulle iga lahke või on mõni temale midagi rägind arwawad et ega mind tagafi ei tule aga jumal jatab teie jure ja teile teijjaas awoas aga jumal jala hümsa fujale lõpu kül siis jale elame armulikuld... 1914. a. Tippi kirjad perekonna-arhiivis

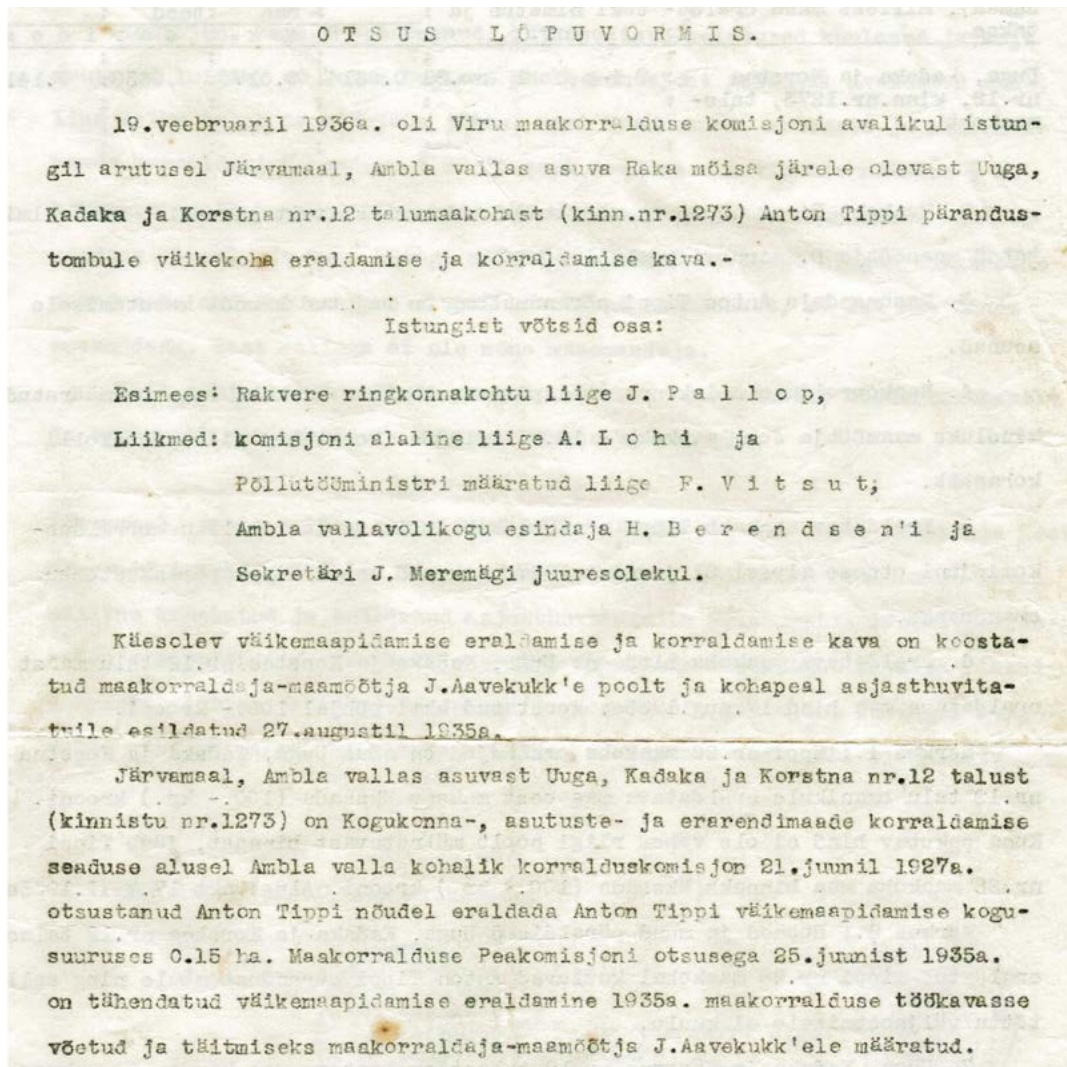
11. Ambla aleviku majaomanikud hädas talunikuga. Suuremaks ehituskruuntide müüjaks Ambla alevikus on olnud suur maapidaja J. Douglas, kelle maadel asub kümnekond majaomanikku. Viimasel ajal ähvardab J. Douglas aga kõik rendilepingud lõpetada ja kõik majaomanikud oma maa pealt minema kihutada...Postimees, 30.05.1934, nr. 144, lk. 6. (Ringi ümber kodumaa. Järvamaalt.) <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/index2.php>

**Ambla aleviku majaomanikud hädas taluniku-
luga.** Suuremaks ehituskruuntide müüjaks Ambla alevikus on olnud suur maapidaja J. Douglas, kelle maa-alale ehitatud muu seas ka Ambla koguduse haigemaja ja leerisaal. Uldse ajub J. Douglase maadel umbes kümnekond majaomanikku. Nüüd on aga kõik majaomanikud hädas maaomanikuga, sest wiimane ähvardab neid oma maalt minema kihutada, olgugi et sõlmitud omal ajal pikemaajaline rendileping. Maaomanik on aga rendilepingud kõik üles öelnud põhjendusega et ehituskruuntide kajuajad ei olevat teelingu tingimusi täitnud. Nüüd ootavad suurt oja alevikku rohked professorid. Eriti walusalt puudutab teratwaks läinud wäheford maaomanikuga Ambla kogudust, kellel suuremad ehitused J. Douglase maa-aladel.

23 Popsiseadus : näpunäited ja juhatused taluomanikkudele ning nende esitajatele popsiseaduse teostamisel. Tallinn : Üleriikline Põllumeeste Esitus, 1926

24 Postimees, 30.05.1934, nr. 144, lk. 6. (Ringi ümber kodumaa. Järvamaalt.) <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/index2.php> (külastus 02.05.2017)

Alles 1935 aasta otsusega(ill 13) eraldati lõplikult maakoht Tippil 28 ja määrati selle hinnaks 100 krooni. Hinna vaidlustas Johann Duglas, nõudes kõrgemat hinda, aga asja arutanud Viru maakorralduse komisjon jättis selle muutmata.²⁵ Anton Tippil ei jõudnudki otsuse täitmist ära oodata- ta suri 2. detsembril 1931 kopsupõletikku.

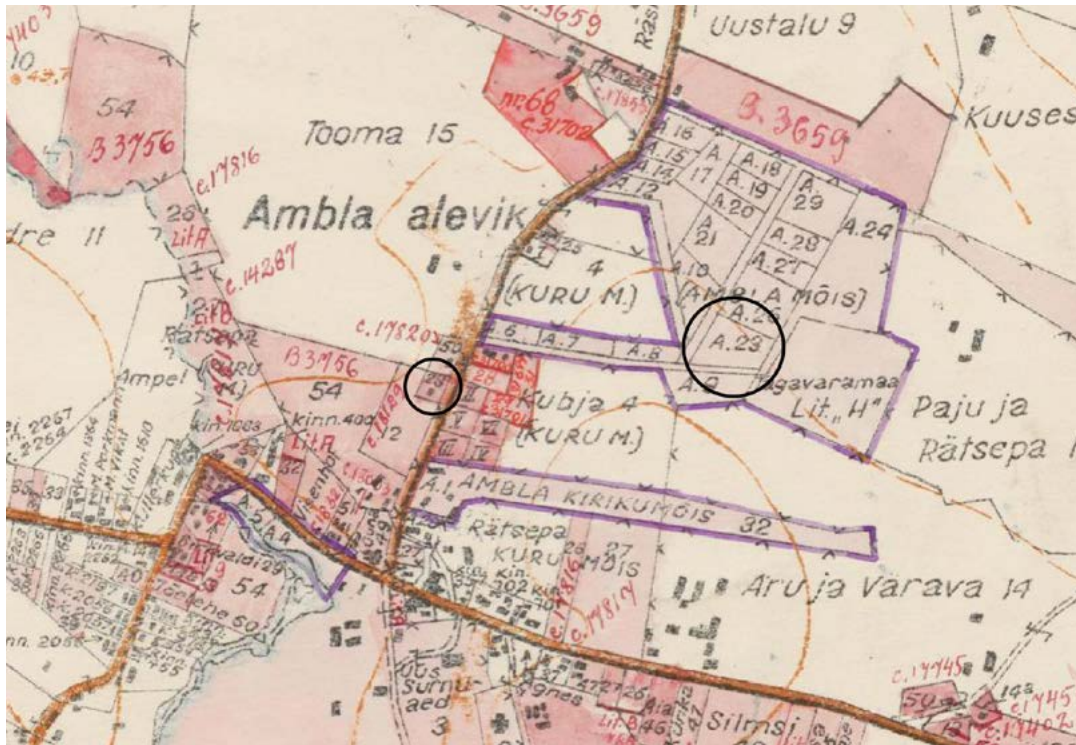
13. Viru maakorralduskomisjoni otsus, asja nr . 2132-d-51, 19. veebruaril 1936 (Otsus, millega määrati Tapa maante 9 maa Johannesele lõplikult). Perekondlik arhiiv

Antoni poeg Johannes võttis 1. mail 1926 aastal (17. aastast) 99. aastaks rendile Ambla kirikumõisast maatüki nr 23(ill 15-16)²⁶. Võib oletada, et tegelikult võttis maa rendile Anton, kes vormistas selle poja nimele. Ilmselt eesmärgiga esialgu heinamaana kasutamiseks, aga võib-olla plaaniga sinna uus ja parem elamu rajada, sest suhted olemasoleva maa omaniku J. Duglasega olid keerulised.

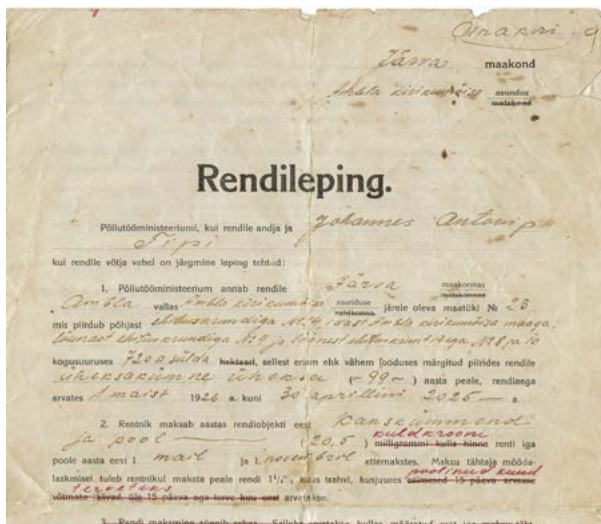
²⁵ Viru maakorralduskomisjoni otsus, asja nr . 2132-d-51, 19. veebruaril 1936. Perekondlik arhiiv

²⁶ Rendileping Põllutöministeerumi ja Johannes Tippil vahel vastavalt Maakorralduse Peavalitsuse ettekirjutusel nr 3.I.20883, 11. märtsist 1926. Perekonna-arhiiv

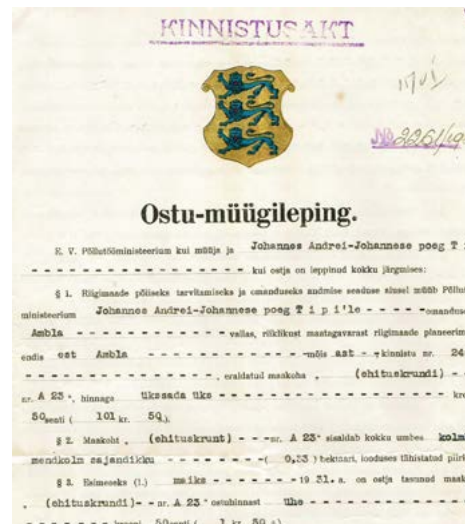
21. aprillil 1931 kevadel ostis Johannes selle 0,33 ha suuruse maatüki järelmaksuga välja (hind 101.50 krooni)(ill 16)²⁷. Ilmselt läks tehinguks selle pärast, et Johannes oli kihlunud (abiellus 1932) ja oma elamise ehitamine muutus aktuaalseks. Antoni ootamatu surma järel 1931. a sügisel jäi isamajja elama vaid ema Marie. Nii otsustas Johannes uue maja rajamisest esialgu loobuda. Samas ostis ta veel 1937 aastal oma maatükile lisaks 0.31 ha hinnaga 90 krooni (möödeti tagavaramaast).²⁸

14. Ringitatud on Tapa mnt äärne krunt 28 ja hiljem Ambla kirikumõisalt renditud ja ostetud maatükk A.23. Skemaatiline katastrikaart 1938 a. Maainfo kaardirakendus, ajaloolised kaardid.

15. Rendileping Põllutööministeeriumi ja Johannes Tipi vahel vastavalt Maakorralduse Peavalitsuse ettekirjutusel nr 3.I.20883, 11. märtsist 1926. Perekonna-arhiiv

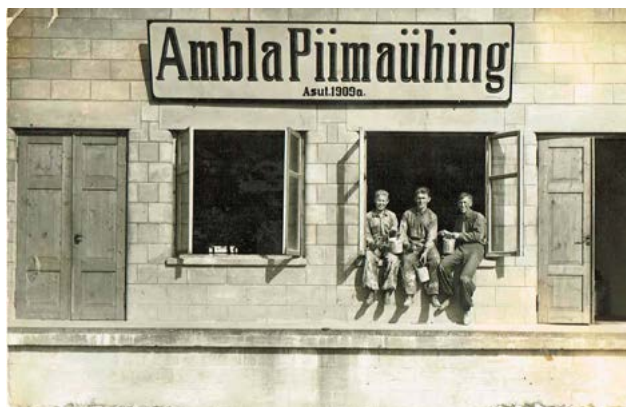
16. Ostu-müügileping nr 2261/1931 Põllutööministeeriumi ja Johannes Tipi vahel 12. juunil 1931. a. Perekonna-arhiiv

27 Ostu-müügileping nr 2261/1931 Põllutööministeeriumi ja Johannes Tipi vahel 12. juunil 1931. a. Perekonna-arhiiv

28 Ostu-müügileping nr 518/37' Põllutööministeeriumi ja Johannes Tipi vahel 27. veebruaril 1937. a. Perekonna-arhiiv

Ilmselt oli mõistlik heinamaad juurde osta ja ka pere oli suurenenud. Johannese maad jäidki tema kasutusse kuni tema surmani 1986, neid kasutati heinamaana ja kutsuti sitalepikuks. Ilmselt tänu sellele, et need maad paiknesid Ambla alevis ja olid väikesed, ei tundnud nõukogudeaegne kolhoos nende majandamise vastu huvi.

Johannes tegutses Amblas maalrina(ill 17), osales II maailmasõjas nõukogude armee koosseisus ja hiljem tegeles ehitusalal nii Amblas kui Paides. Johannesel ja ta abikaasal Marta Mariel (sünd. 16. detsember 1908-1989) oli viis last: Ivi (1936-2017), Ardo (1939-2000), Ene (1945), Velve (1947) ja Edda (1952).

17. Keskel Johannes Tippi Ambla piimaühingu hoone ehitusel. Foto perekonnaarhiivist.

Johannes kasutas töötuba oma tööde tegemiseks. Hiljem pensionieas nokitses Johannes töötoas vastavalt sellele, kuidas tervis lubas ja parandas ümbrukonna pensionäride kõige erinevamaid remonti vajavaid esemeid ja seadmeid. Ning ehitas oma lastelastele sääreväristajaid.²⁹

²⁹ Nopped vestlustest Andres Valkna ja Ene Valknaga(end Tammiste)

7. Tippi elumaja, Tapa mnt 9, Ambla. Ülevaade

18. Tapa mnt 9, Ambla. Erakogu. 2016

7.1. Mahuline ülesehitus

20. sajandi alguse alevile iseloomulik ühekordne viilkatusega puithoone. Hoone on lihtsa, sümmeetrilise ülesehitusega, kahe sissepääsuga pikikülgedel millest üks on paraadsisepääs, viilkatusega veranda e palkon. Hoonel pole eraldi keldrit, kuid köögi põranda-alune on sellise funktsiooniga kasutatav. Hoone tagaküljel on ilmselt järgmisest ehitusetapist pärinevad sahvrid ja välikäimla. Võib ainult spekuloida, kas üks sahver ehitati algselt koos hoonega või on kogu tagumine maht mõned aastad hilisem juurdeehitus.

7.2. Plaanilahendus

Näiliselt sümmeetrilise põhiplaani elamu on jagatud keskteljega kaheks osaks, millest põhjapoolne oli ette nähtud üüripinnaks. Pere eluruumideks mõeldud lõunapoolne majaosa on veidi suurem. Üüripinna juures ühiskasutuses olevasse kööki oli ehitatud kaks eraldiseisvat pliiti ning ka sahvleid on kaks. Köögist laeti eraldiseisvat leiva-ahju. Kõik 4 eluruumi olid planeeritud läbikäidavatena

Igapäevaselt kasutati maja taga hoovipoolset sissekäiku. Peaust ja verandat kasutati vaid külaliste sisselaskmiseks ja tähtsündmuste puhul. Nii hoiti eraldi puhas ja must sissepääs.

Pööningule pääseb läbi hoone põhjaküljes oleva luugi. Pööningualune on valgustatud ühes otsaseinas paikneva akna abil. Pööning on üks avatud ruum, mida kasutati heinte hoidmiseks ja kus talvisel ajal kuivatati pesu.

7.3. Hoov

Hoonega samal krundil asuvad mitmed kõrvalhooned: rõhtpalkidest laastukatusega töökoda-saun(ill 20), kanakuudid, heinaküün ja laut(ill 18). Praeguseks on enamus kõrvalhoonete katuseid sisse vajunud. Hoovis peasissepääsu lähedal asub 20. sajandi alguse küla tüüpiline majaõue ehitis kaev(ill 21). Kaevurõngad betoonist. Kaevust sai pere majapidamiseks vajamineva puhta vee.

Krundil on põhjapoolse naabriga metall-võrkaed ja ülejäänud osas puudub piirdeaed. Hoovi ääristab Tapa mnt poolt sirelihekk, madalad põõsad ääristavad krundi sissesõiduteed. Hoovis on säilinud mõned viljapuud ja vanad kased. Hoone ehitamise ajal istutati 3 kaske, millest 1 kuuri ehitamise ajal ära kuivas.³⁰

19. Kõrvalhooned maja tagant. Erakogu. 2016
20. Kingsepätöökoja sissepääs. Erakogu. 2016

21. Jõepoolse kõrvalhoone sisevajunud katus. Erakogu. 2016
22. Kaev. Erakogu. 2016

30 Vestlus Ene Valknaga (end Tammiste)

8. Tippi elumaja, Tapa mnt 9, Ambla. Väärtused

Hoone asub pisut väljaspool Ambla ajaloolist keskust ning jääb välja ka Ambla miljööväärtuslikust hoonestusalast, mis kehtestati 2009. a Ambla valla üldplaneeringuga vastavalt Ambla Vallavolikogu 24.IX 2009 määrusega nr 15. Läbi aegade on elumajaga ümber käidud heaperemehelikult ning hoone on suhteliselt heas olukorras ning on säilitanud küllaltki autentse 19-20 sajandivahetuse alevimaja tunnused. Hoone on viimistluses on säilinud algupärane puitlaudis, mõne erandiga algupärased puitaknad ja -uksed.

Kuna hoone on säilinud suures osas autentsena, siis oleks oluline olemasolevat pärandit säilitada ja arvestada sellega hoone renoveerimisel.

9. Materjalikäsitus ja tehniline seisukord

9.4. Vundament

Maja vundament on laotud ühelt küljelt tahatud maakividest ja paekividest. Krundi pinnas on soine, mistõttu tehti enne maja ehitamist ka maaparandustöid.³¹ Siiski on hoone jõepoolne külg tänaseks veidi ära vajunud (ill 23) ja vajaks tõenäoliselt uuesti toetamist. Hiljem on hoone vundament üle krohvitud ning parandatud betooniga ning käepäraste vahenditega nagu tellis ja murtud paekivi. Võib arvata, et välikäimla, koos selle vundamendiga, on hilisem juurdeehitus, sest välisel vaatlusel tundub, et see pole seotud põhimahu vundamendiga.

Tänaseks katab vundamenti mitmes kohas vetikas (ill 24), mis on märk, et hoone vundamenti renoveerimisel tuleb parandada maja drenaaži ja hüdroisolatsiooni. Vundament on ära vajunud jõepoolsel küljel ning vajab edasiste vajumiste vältimiseks täiemahulist rekonstrueerimist. Vundamenti ja maja soojustamisel tuleks maja gabariite suurendada proportsionaalselt. Vundamenti taastamine võiks olla tehtavate tööde minekirjas prioriteetsel kohal, sest vajumise jätkudes hakkab see kahjustama kogu konstruktsiooni.

23. Eluhoone edelanurga vundamenti vajumine. Erakogu. 2016

24. Paekividest laotud sahvri vundament. Näha ka vetika vohamine Erakogu. 2016

³¹ Vestlus Ene Valknaga (end Tammiste)

9.5. Katus

Viilkatusega hoone katusekatteks on algupäraselt laast(ill 26). Hetkel katusekattena esineva eterniidi all on vana aluskatus, mille seisukord vajaks eraldi hindamist, kuna pööningule praegu ei pääsenud. Katus ei ole välisel vaatlemisel vajunud, mis annab põhjust arvata, et aluskatus on heas seisukorras. Üleulatuvaid katuseräästaid toetavate sarikate otsad on saelõikelised(ill 26). Uhkemad sarikad on peamajal, tagumisel juurde-ehitusel on lihtsamad sarikaotsad(ill 28). Peamahu murispuud ei ole dekortaiivsed(ill 27), kuid palkoni räästapärilinite otsad on viimistletud teemantikujulise otsakaunistusega(ill 25). Visuaalselt on katusekonstruktsioon niiskuskahjustustega vaid hoone edelapoolses nurgas(ill27).

Praegune katusekate toimib konserveerimise eesmärgil veel mõnda aega aga vajaks kindlasti uuendamist. Katusekatte rekonstrueerimisel tuleks pöörduda ajaloolise materjalikasutuse poole, milleks on laast. Konstruktsioonile oleks vaja võtta eksperthinnang, kuid katusetalad ja sarikad näivad üldiselt heas seisukorras ja tuleks võimalusel säilitada. Hoone tagumise mahu ümberehitusel võib katusesarikad asendada samasugustega nagu peamahul. Katuse soojustamisel tuleks säilitada

25. Teemantikujuline räästapärilini viimistlus. Erakogu. 2016

26. Saelõikelised sarikaotsad elumajal ja selle verandal. Katusekatte materjali alt paistab veidi ka vana laastu. erakogu.

27. Veekahjustustega katuse edelanurk. Erakogu. 2016

28. Taagumise juurde-ehituse sarikaotsad. Erakogu. 2016

praegused õhukesed katuseräästad ning hoone gabariite suurendada proportsionaalselt. Kui katuse taastamiseks ajaloolisel kujul ei jätku vahendeid, siis tuleks säilitada ja korrastada olemasolev situatsioon. Vältida tuleks moodsaid katusekattematerjale nagu laineline katusekivi või laineplekk. Eelistada tuleks siledaid katusekatte materjale või tsinkplekki.

9.6. Fassaad

Palkhoone põhimaht on väljast põhiosas vooderdatud profileeritud rõhtlaudisega, vahekarniisiga (ill 29-31) eraldatud alaosa aga profileeritud püstilaudisega. Profiil jaotab ühe laia laua visuaalselt kaheks. Horisontaalne vooderdus lõppeb vahekarniisiga katuseviilude peal. Hoone nurgad on rõhutatud vertikaalse dekoratiivsambaga. Palkoni akendealune osa on dekoratiivsete tahveldustega. Palkoni räästaalune on samas horisontaalses laudises, mis põhimaht. Tagumisel poolel olev juurdeehitus on lõunapoolses küljes valdavalt samas laudises, mis peamaht, kuid põhjapoolne sahvriosa on kaetud katteliistudega vertikaalse laudisega. Välikämla seinad on suuresti tavalisest profileerimata servatud saelauast.

29. Hoone kagunurk. Erakogu. 2016

30. Tagumine juurde-ehitus. Erakogu. 2016

31. Hoone põhjakülg. Nähtav läänekülje vajumine. Erakogu. 2016

32. Hoone vahekarniisi profiil. Erakogu. 2016

33. Palkoni tahveldus ja aknad. Erakogu. 2016

Hoone rekonstrueerimisel tuleks kasutada maksimaalselt olemasolevat ja häsiti säilinud välisviimistlust. Uute elementide valmistamisel tuleks järgida olemasoleva laua laiust, paigutust ning profileeringut. Tagumise hoonemahu ümber ehitusel võiks kasutada eeskujuna olemasolevat vertikaalset katteliistuga laudist, et rõhutada selle mahu uuemat päritolu. Maja soojustamisel tuleks maja gabariite suurendada proportsionaalselt.

9.7. Aknad

Akende plaan on lisa 4.

Hoones olevad aknad on suures osas originaalid. Hoone aknad saab jagada eraldi kategooriatesse.

9.7.1. Kahepoolsed kahese jaotusega kahekordsed aknad koos

õhutusakendega.

Aknal on kuus aknaruutu(ill 34). Sisemised aknad ei ole avatavad, neid kasutati vaid talvisel ajal soojustingimuste parandamiseks. Sisemistel akendel ainus avatav osa on õhutusaken. Suvisel ajal tõsteti sisemised aknad eest ära. Välimised aknad avanevad välja poole, ka aknaruudu suurune õhutusaken. Avaneva osa kohal on vertikaalne mitteavanev aknaosa kahese jaotusega. Õhutusavadel on säilinud ilusad väikesed pöördriivid(ill 38). Välimistel akendel on aknaraami nurkades toetavad sepised, mis pole säilinud akende kõikidel raaminurkadel kuid on siiski valdav. Aknapinnast kõrgemad hinged on säilinud(ill 37). Aknalauad on säilinud(ill 36). Välisfassaadil on akendele vihmavee varjuks paigaldatud ümaraks faasitud nurkadega laud. Eraldi veeninad puuduvad, kuid aknad toetavad fassadi vahekarniisi peale. Asuvad 1. korrusel hoone otsaseintel, kokku 4 tk. Plaanil(lisa 4) märgitud A-1

34. A-1 õhutusavaga aken hoone otsaseinas. Erakogu. 2016

9.7.2. Kahepoolsed kahese jaotusega

kahekordsed aknad

Erinevad eelmisest tüübist selle poolest, et neil ei ole avatavaid õhutusaknaid. Asuvad 1. korrusel hoone pikiseintel ning pööningul sarnane kuuese jaotusega aken hilisemast perioodist. Pööningu akna puhul peab täpsustama selle ühtivust 1. korruse akendega, sest pööningule vaatlemise päeval ei pääsenud. Kokku 4 tk + 1 pööningul. Plaanil(lisa 4) märgitud A-2

35. A-2 õhutusavata aken hoone pikiseinas. Erakogu. 2016 2016

36. Õhutusavaga sisemine aken.
Näha ka aknalaud. Erakogu. 2016
37. Õhutusava ja akna hinged.
Erakogu. 2016
38. Pöördhaak õhutusaval.
Erakogu. 2016

9.7.3. Palkoni aknad

Palkoni e veranda (ill 39) piklikke ühekordseid aknaid on veranda kummalgi küljel 3 tk ning ukse kõrval, kummalgi pool üks. Praegune horisontaalne kahene jaotus on kesktelje suhtes asümmeetriline. Palkoni aknad pole avatavad. Aknad on mingil ajahetkel vahetatud ja nende praegune jaotus ei vasta algsele jaotusele. Algselt on hoonel olnud erikujulise geomeetrilise jaotusega aknad (ill 41). Säilinud algsed aknalauad. Plaanil(lisa 4) märgitud A-3

39. Palkon e veranda. Erakogu. 2016

40. Palkoni aknalauad ja seinte vooderdus.
Erakogu.2016

41. Ivi Tammiste u 1950. aastal seismas palkoni ees. Siin on näha fagmendina akende algupärane jaotus.
Erakogu

Tehniliselt vajavad põhimahu aknad pigem korrastamist, mitte asendamist. Restaureerimine on põhjendatud, kuna aknad on tihedad ja pole ära vajunud. Lisaks aitab algupäraste akende kasutamine säilitada hoone ajaloolist ilmet, sest tänapäevaste vahenditega on keeruline saavutada ajaloolisi raamipaksuseid, -profiile ja akende kinnitusviise. Plakoni akende puhul tasub uurida, kas nende ajaloolise välimuse taastamine olemasolevate akende baasil on teostatav. Tehniliselt ei vaja plakoni aknad ümber vahetamist, vaid korrastamist. Uute akende vastu vahetamine võib-olla põhjendatud juhul, kui ruumi kasutusotstarvet muudetakse ning soovitakse rohkem soojust hoidvat lahendust. Sel juhul tuleks aga lähtuda ajalooliste akende jaotusest, raamide paksusest ja profileeringust. Hoone soojustamisel tuleb aknad tõsta välis-seina välimisse pinda.

9.7.4. Väiksemad aknad sahvrimahu küljes

Aknad on kõik erinevad, kuna tegemist on abiruumidega, mis valmisid põhiosast hiljem. Avade eesmärk on anda ruumi veidi valgust, ja seetõttu pole neil ka erilist arhitektuurse ilu taotlust. Ainus suurem aken seal on tagumise välisukse kõrval asuv aken, mis järgib eeskujus siseaknaid (ill 45).

Võimalusel tuleks säilitada ja restaureerida lõunapoolse sahvri aken ning selle eeskujul teha uued puitraamis aknad WC ja põhjapoolse sahvrimahu jaoks. Sahvrite funktsiooni muutudes või ümberehituste käigus, soovi korral tagada ruumidesse rohkem valgust, võtta eeskujuks eluruumi aknad või väiksema valgus-taotluse puhul olemasolev lõunapoolne sahvriakenm, mis ise tuleks sel juhul restaureerida ja kasutusele võtta esma-järjekorras. Plaanil (lisa 4) märgitud A-4, A-5, A-6

42. A-4, Sahvri lõunapoolne aken. Erakogu. 2016

43. A-5, Sahvri põhjapoolne aken. Erakogu. 2016

44. Välikäimla valgusava. Erakogu. 2016

9.7.5. Siseaknad

Siseaknad asuvad hoone sissepääsude teljel. Palkoni ja eesruumi vahel on ukse kõrval põhja pool kitsas, palkoni akendega sama kõrge, kolmese jaotusega ning sepistatud nurkadega aken. Alumine kahene jaotus on eraldi raamis ja avanev. Taastamisel tuleks jälgida samu soovitusi, mis välisakende restaureerimisel.

Eesruumi ja köögi vahel on uksest paremal eraldi raamistuses kolmese jaotusega mitteavanev siseaken(ill 46). 1953. a plaanilt (lisa 3) on näha, et ka uksest vasakul on olnud aken. Tuleks uurida, kas aken on konstruktsiooni sees veel alles.

Siseaknad on üleüldiselt arhitektuuris huvitav nähtus, mida tasub säilitada. Antud juhul toovad nad maja siseruumina paiknevasse kööki hädavajalikku päevavalgust. Köögi ja eesruumi vaheline akna ülemine serv tuleks viia ukse ülemise servaga samale joonele, näiteks ukse raamistuse abil. (nt nagu ill 45). võimalusel tuleks muuta kõik aknajaotused võrdseks, sest tundub, et see aken on mingil ajahetkel välja vahetatud. Juhul kui samas seinas oletatav teine aken on alles, siis tuleks see välja puhastada ja võimalusel restaureerida. Plaanil(lisa 4) märgitud A-7, A-8, A-9

45. A-7 ja SU-3 köögi ja sahvritevaheline uks. Erakogu. 2016

46. A-8, Köögi poolt on aknen raamistatud. Erakogu. 2016

9.8. Uksed

9.8.6. Välisüksed

Kahepoolne tahveldustega sissepoole avanev peauks (VU-1, lisa 5) palkonil on hästi säilinud. Puidul puuduvad nähtavad deformatsioonid ja muud suuremad kahjustused (ill 52). Säilinud on algupärased hinged (ill 49) ning lükandriivid (ill 50). Hilisemal ajal on uksele lisatud postkast (ill 48) ning välja vahetatud ukse põhilukustussüsteem.

47. VU-1 Tahveldus ja kaduma läinud lukukilp. Erakogu. 2016

48. Sobimatu postkasti kinnitamise viis. Erakogu. 2016

49. Dekoratiivsed ajastuhõngulised uksehinged. Erakogu. 2016

Uks tuleks kindlasti restaureerida, kuid selle seisukord lubaks ka lihtsalt välimuse värskendamist, milleks piisab uue värvikihi pealekandmisest ning väheste kadunud detailide taastamisest. Soovituslik oleks kasutada linaõlivärve. Ukse korrastamisel tuleb eemaldada plekist postkast.³² Lukustussüsteemi uuendamisel tuleks vältida tänapäevaseid lukupea ja lingi lahendusi ja ja leida eraldi kattekilp lukule ja lingile. Link ise võiks lähtuda 20. sajandi alguse ukselinkide eeskujust.

50. VU-1 lattriiv, säilitada. Erakogu. 2016

51. Ukselink, ümber aimatav lukukilbi kuju. Erakogu. 2016.

52. Ukselink, ümber aimatav lukukilbi kuju. Erakogu. 2016.

³² Postkastile võib leida lahenduse tee ääres, krundi sissesõidu juures.

Laiadest laudadest tagumise sissepääsuukse (VU-2, lisa 5) liitekohti katavad väljastpoolt iluliistud (ill 54). Lauad on olnud lühemad, kui ukse kõrgus ja selleks on ust kõrgemaks ehitatud veel ühe horisontaalse lauaga. Ukse siseküljel on säilinud vana lukustus-süsteem nookuri ja latttriiviga ning dekoratiivsed uksehinged just nagu siseustel (ill 57). Ukse välja vahetamise soovi korral võtta stiililiseks eeskujuks olemasolev uks. Hingi ja lukustussüsteemi saaks kasutada mõne kõrvalhoone taastamisel.

53. VU-2 Uks seestpoolt.
Erakogu. 2016

54. VU-2 Uks väljastpoolt.
Erakogu. 2016

9.8.7. Siseuksed

Siseuste seisukord ja päristolu on erinevad. Kogu maja oli esialgu läbikäidavate ruumidega, kuid tänaseks on põhjapoolsete eluruumide vaheline uks SU-8 (ill 55)³³ kinni ehitatud.

Uksed SU-1, SU-2 (ill 56), SU-5 (ill-60), SU-6, SU-7, SU-8, on ühesuguse tahveldusega uksed. Ustel on kaks tahvlit ning lai profiiliga ukseliist. Paljudel ustel on säilinud algupärane käepide ning hinged. Uste raamid on valdavalt kahte tüüpi, lihtsama ja keerulisema profiiliga. Esinevad koos profiileeritud raamid ja dekoratiivsed hinged (SU-2) (ill 57) ning lihtsamad raamid ja dekoratiivsemad hinged (SU-7) (ill 59). Raske on öelda, kumb ukseraamistus on algupärasem. Erinevus võib tuleneda ka vahendite puudumisest või materjali otsa lõppemisest sajandi alguses.

55. SU-8 on ühelt poolt kinni ehitatud. vaade eluruum 6 poolt. Erakogu. 2016

³³ Kõikide uste nimetused on loetavad lisa 5

56. SU-2

57. SU-2 uksehing

58. SU-9

59. SU-7 uksehing

60. SU-5

61. SU-5 uksehing

62. SU-5 uksehing

63. SU-5 link, lukukilp ja võti

64. SU-7 link, uus

Köögist eluruumi nr 1 viiv uks SU-4 on ainsa siseuksena laudaukse stiilis(ill 65-68). Võib olla alguses olidki kogu majas sellised ukсед ning need said hiljem tahveluste vastu välja vahetatud või on selle ukse stiilil mingi muu teadmata põhjus.³⁴ Ukse küljes on ajalooline lukukarp(ill 67) ning tugevad sepishinged(ill 68). Huvitava ja eristuva detailina võiks see uks restaureerimise käigus kujuneda omamoodi sisekujunduselemendiks, selle soovi puudumisel võiks ust koos selle sepishingede ja lukustussüsteemiga kasutada mõne kõrvalhoone taastamisel.

65. SU-4

66. SU-4

67. SU-4 lukukarp

68. SU-4 sepishing

34 Ene Valkna(end Tammiste) spekulatsioon

Köögist eluruumi nr 7 viiv uks SU-9 (ill 69) pärineb hilisemast ajast. Uksel on küll tahveldus, kuid see on kolmese jaotusega. Ei tea miks on see välja vahetatud, kuid võib oletada, et see toimunud samal ajal kui köögi seina krohvimistööd.³⁵

69. SU-9 uuema ajastu uks

70. SU-9 uksehing

71. SU-10

72. SU-10 lukukarp

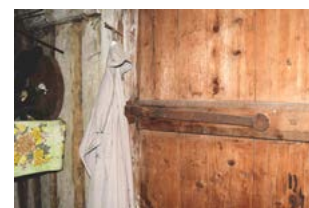
73. SU-sepishing

74. SU-11

75. SU-11 pöördriiv

76. SU-sepishing

Sahvriuksed(ill 71 ja 74) on püstlaudisest liistudega ukсед. Ühel on säilinud lukustuseks lukukarp(ill 72) teisel pöördriiv. Pöördriivi asemel on ilmselt varem olnud ka lukukarp, sest selle jälg on uksel veel alles(ill 75).

SU-3 on kuuese jaotusega aknaga, alumise tahvliga ja valgimikuga siseuks(ill 77), mis viib köögist sahvrite eeskotta. Valgmik ja uks on ühes profileeritud raamistuses. Uksel on säilinud erinevad lukustus-süsteemid, lisaks võtmepesale ka spinagletiga poltriivi kest(ill 78).

77. SU-3

78. SU-3 link, lukukate, võti ja katkine spingaleti kest

³⁵ Ene Valkna sõnul lahkus ta 1963. a kodust. Laudseina krohvimine pidi toimuma enne seda ca 1958. a paiku.

Siseuste seisukord tundub olevat hea, need ei ole ära vajunud ega niiskuskahjustuse tunnustega. Paljudel ustel on säilinud kaunid ajaloolised hinged, lingid, lukud ja lukukilbid. Mitte küll kõigil. Väheste vahendite korral võivad need ukсед toimida ka praeguses seisukorras. Restaureerimisel säilitada kõik uste ajaloolised detailid, välja vahetada uuemad, nõukogude päritoluga detailid ajalooliste eeskujul tehtud elementide vastu. Hetkel on ukсед värvitud, kuid uste säilitamise seisukohalt pole uste uus värv või selle puudumine oluline. Köögist eluruumidesse viivad ukсед näitavad kihistuste rohkust. Seda võib sisekujunduselemendina hoida. Säilitamisväärseks pean pigem lauda-ukse stiilis ust kui hilisemat kolme tahvliga ust. Ukseraamid on samuti heas korras ja tehniliselt ümber vahetamist ei vaja, soovitatav oleks olemasolevad raamid korrastada ja säilitada.

9.9. Põrandad

Algupäraselt on põrandad olnud värvimata ning selle hooldus olnud küllaltki vaevarikas³⁶, praegu on põrand kaetud pruuni värvikihiga. Hoones on säilinud algupärased laiad põrandalauad (ca 22-25cm). Köögi põrand on kitsama laudisega ning selles asuvad kaks keldriluuki (ill 82-83). Eluruum nr 1 on ainus ruum, kus on põrand kaetud linoleumiga (ill 81), juhul kui selle all on säilinud laudpõrand tasub see säilitamist. Põrandate seisukord on hea, puuduvad nähtavad vajumised ning kahjustused ning need ei vaja välja vahetamist. Korrastamisel eemaldada põrandalt vana värv, lihvida ja siis õlitada.

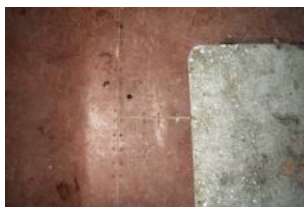
79. Palkoni põrandalaiad lauad. Erakogu 2016

80. Sahvriesise põrandalauad. Erakogu 2016

82. Köögi keldriluuk 1. Erakogu 2016

81. Eluruumi nr 1 põrandakate. Erakogu. 2016

83. Köögi keldriluuk 2. Erakogu 2016

³⁶ Ene Valkna (end Tammiste) meenutas lapsepõlvest, kuidas nad pidid õdedega kordamööda luuaga põrandaid pesema, et põrand puhas ja valge oleks.

9.10. Laed

Hoone eluruumide laed on kaetud vineeritahvlitega (ill 85). Laed on värvitud valgeks v.a. köögis, kus on lakitud vineer. Palkonil on säilinud algupärane faasitud laudisega lagi (ill 84). Lai laud on faasitud kolmeks jaoks.

84. Palkoni laeviimistlus. Algupärane. Erakogu 2016

85. Ruumide vineerlagi u 60' aastatest Erakogu 2016

Eluruumide lagede seisukord selgub, kui eemaldada lagedelt vineer. Kui vineeri all on säilinud vana laudlagi, siis see taastada. Kui lagesid taastada pole võimalik, siis tuleb ehitada uued laudisega kaetud laed. Palkoni lagi säilitada.

9.11. Ahjud ja korsten

Hoones on 3 ahju. Üks planeeritud üüripoolel (ill 86), üks pererahva poolel (ill 87) ning üks köögist laetav leiva-ahi (ill 89). Hoones asus kaks pliiti, millest üks on tänaseks lammutatud. Kahte tulekollet phendas köögist läbi jooksev pottidest laotud ja metallnurdadele toetuv korstnalõõr³⁷, mis tänaseks on asendatud metalltoruga. Tõenäoliselt on ümmargune metall-ahi pärit sajandi algusest, kuid lainemetalliga kaetud ahi pärineb sajandi teisest poolest.

86. Ahi põhjapooses osas. Erakogu. 2016

87. Leiva-ahi ja ahi põhjapooses osas. Erakogu. 2016

³⁷ Ene Valkna (end Tammiste) meenutus

Ahjude sisukorda peab hindama spetsialist. Väärtuslikumad on ümar ring-ahi ning köögi leiva-ahi ja pliit, mida võiks võimalusel säilitada.

88. Ahju dekoratiivne tahmaluuk köögis. Erakogu. 2016
90. Ahju detail eluruumis 1. Erakogu. 2016

Tellistest laotud korsten on lihtsa välimusega. Korstna tehniline seisukord vajab täpsustamist. 1953 aasta joonise lõikelt (lisa 3) paistab uhkema korstnapitsiga elamu.

89. Köök. Paremalt pliit ja leiva-ahju suu. Erakogu. 2016

Ahjude ja korstna seisukord tuleb hinnata spetsialistil. Võimalusel säilitada ümar ahi.

9.12. Tubade siseviimistlus

Eluruumide seinad on viimistletud tapeediga. On näha, et seinu on korduvalt üle tapeteeritud. Kunagi on olnud köögis rentniku poole sein krohvimata palk, kuid hiljem on see krohvitud.³⁸

91. Korsten. Erakogu. 2016

9.13. Elektripaigaldised

Hoonesse toodi elekter 1934. aastal (lisa 1). Sellest ajast pärinevad ka osade tubade seinalülitid (ill 92-94). Eluruumis 6 on säilinud ka algupärane laevalgusti (ill 96).

92. Ajalooline laevalguse lüliti esikus. Erakogu. 2016

93. Ajalooline laevalguse lüliti eluruumis 1. Erakogu. 2016

94. Ajalooline laevalguse lüliti eluruumis 6. Erakogu. 2016

95. Uuem laevalguse lüliti. Erakogu. 2016

³⁸ Ene Valkna sõnul lahkus ta 1963. a kodust. Laudseina krohvimine pidi toimuma enne seda ca 1958. a paiku. Elekter enne 60°. enne oli söemasinaga triikimine. Laed vineeriga u 60° alguses.

On tõenäoline, et elektritööd tuleb hoones põhjalikult ette võtta ja kõik algupärased elektripaigaldised välja vahetada, sest need ei vasta tänastele standarditele. Seda tehes tuleb aga juhinduda algupärasest stilistikast: lülititeks soovituslikult portselanist pesad kahe nupuga jne. Võimalusel teostada algupärasel valgustil(ill 96) rekonstrueerimistööd ja see ikkagi kasutusele võtta.³⁹

96. Elektri majja toomise ajast pärinev laevalgusti. Erakogu. 2016

9.14. Muud interjööri detailid

Eluruumis 2 on säilinud ka autentsed kardinapuud, millest võiks juhinguga uute kardinapuude tellimisel.

97. Algupärane kardinapuu eluruumis 7 Erakogu. 2016

³⁹ Ene Valkna (end Tammiste) meenutas, et enne 60⁺ aastat triigiti pesu veel söe-triikrauaga. Siit võib järeldada, et pistikupesasid varasemalt ei kasutatud, sest sinna polnud midagi sisestada. Võib oletada, et pistikupesad tulid koos esimeste elektriliste kodumasinatega.

10. Säilitamise ettepanekud

Kindasti tuleb võimalikult suures mahus säilitada hoone konstruktsioonid, mis välisel vaatlusel tunduvad olevat heas korras. Maja säilimiseks on oluline tegeleda esmalt vundamendi-ja katusekahjustuste likvideerimisega.

Hoonele kasutusotstarbe leidmisel tuleb juhendada mõttes, et on kõige parem, kui hoone algne funktsioon - elumaja - ei muutu. Siin peab vaatama, kas hoone hakkaks täitma suvemaja funktsiooni või talvemaja. Kuna hoone fassadimaterjal on väga hästi säilinud, siis suvemaja funktsioon sobiks paremini, sest sel juhul ei vaja hoone soojustamist. Iga fassaditöö, mis tähendab konstruktsiooni avamist väljastpoolt tähendab pöördumatuid kahjustusi seni hästi säilinud materjalile. Ometigi, kui hoone ainsaks kasutuselevõtu tingimuseks saab hoone soojustamine, siis tuleb hoone gabariite suurendada proportsionaalselt, st ka vundamendi ja katuse osas. Vanade viimistlusmaterjalide eemaldamisel tuleb olla erakordselt hoolikas ning need ka hiljem taas kasutusele võtta. Fassadimaterjalidest säilitada ja taaskasutada välisvooder ning ehisliistud. Uued materjalid tellida vanade eeskujul ning paigutada vähem nähtavatesse kohtadesse nt räästa alused. Kui välisvoodri eemaldamisel tuleb välja mädanikukahjustusi, mille tõenäosus on suurem esimestel palgiridadel ja akende alustes palkides, siis kahjustunud kohad peaks plommima sobiva puitmaterjaliga.

Hoone avatäited ei vaja kapitaalset ümbervahetamist, ka praeguses seisus täidavad nad oma funktsiooni. Avatäidete renoveerimise ja hoone soojustamise korral korral juhendada akende ja uste peatükis antud soovitudest.

Sisekujunduse kaasajastamisel kasutada looduslikke värve ja materjale, juhindudes 20. sajandi algusele omasest stilistikast. Tasub meeles pidada ja austada seda, et tegemist oli vaesema perekonnaga ning vältida liiga ekstravagantset ruumikujundust.

Hoonele vajalike kaasaegsete funktsioonide, nagu vannituba ja wc, lisamisel võib hoonet ümber ehitada tagumise sahvri-osa mahus. Vt ka ptk 8.7.4 valgustingimuste parandamise kohta.

Kokkuvõte

Hoone on tähelepanuväärselt hästi säilinud näide klassikalisest 20. sajandi alguse alevimajast. Seetõttu tasub maja renoveerimisse suhtuda erilise põhjalikkusega. Kuigi säilinud põhiplaan, mis koosneb nii majapere ruumidest kui ka üüritoast, on oluline kultuurilooline osa alevimaja kujunemisloos, võib kaaluda hoonele uue kasutuse leidmise soodustamiseks põhiplaani muutmist tagaküljes asuva juurde-ehituse mahus. Muutes hoone tänastele vajadustele vastavaks, tagab see parimal viisil hoone säilimise ka tulevikus.

Tuleks uurida täpsemalt peamaja pööningul nähtavat olukorda. Lisaks väärivad omaette käsitlemist ka hoovil asuvad kõrvalhooned, eriti kingsepa töökoda, millega see töö ei tegele.

Tänaseks üle 100 a vana hoone on sümbol ajast, kui Eestis hakkas tekkima uus keskklass, kes elatus teenusemajandusest. Hoonel on väga huvitav lugu, mis kahjuks hakkab osaliselt juba unustusehõlma vajuma. See töö on väike sisekaemus tavalise inimese elusse 20. sajandi alguses, kus raskuste kiuste püüti elada nii hästi kui võimalik ja nii vähese abil kui võimalik.

Kasutatud kirjandus

1. A. Tippi kirjad perekonna-arhiivis. 1914
2. Viru maakorralduskomisjoni otsus, asja nr . 2132-d-51, 19. veebruaril 1936. Perekondlik arhiiv
3. Rendileping Põllutöoministeerumi ja Johannes Tippi vahel vastavalt Maakorralduse Peavalitsuse ettekirjutusel nr 3.I.20883, 11. märtsist 1926.a. Perekonna-arhiiv
4. Ostu-müügileping nr 2261/1931 Põllutöoministeeriumi ja Johannes Tipi vahel 12. juunil 1931.a. Perekonna-arhiiv
5. Ostu-müügileping nr 518/37' Põllutöoministeeriumi ja Johannes Tipi vahel 27. veebruaril 1937.a. Perekonna-arhiiv
6. Postimees, 30.05.1934, nr. 144, lk. 6. (Ringi ümber kodumaa. Järvamaalt.) <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/index2.php> (külastus 02.05.2017)
7. Postimees, 18.02.1935, nr. 48, lk. 4. Ringi ümber kodumaa. Järvamaalt. <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/index2.php> (külastus 02.05.2017)
8. Elstork, H. (1997) Põhja-Eesti Súdamaadel. Ambla kihelkonna kirjanduslik-kodulooline antoloogia. Tapa ja Tallinn
9. Palmiste, A. (2014) Ambla vald:teejuht uudishimulikule rändajale. (toim A. Viljat), Tallinn
10. Pärdi, H. (2008). 20.sajand – Murrang Eesti maa-arhitektuuris – Eesti vabaõhumuuseumi toimetised 1: Maa-arhitektuur ja maatik. (Toim) H. Pärdi, E. Lutsepp, M. Tamjärv. Tallinn: Eesti Vabaõhumuuseum, lk 105-126
11. Pärdi, H. (2009) Küla- ja Aleviarhitektuur kuni teise maailmasõjani – Järvamaa. 2 (koostaja) Taavi Pae, Henn Sökk. Eest Entsüklopeediakirjastus
12. Pärdi, H. (2010). Maa ja linna vahepeal I. Lühiülevaade Eesti alevite kujunemisest ja argikultuurist – Eesti vabaõhumuuseumi toimetised 2: Alevist vallamajani. Artikleid maaehitistest ja – kultuurist. (Toim) H. Pärdi, E. Lutsepp, M. Jõks Tallinn: Eesti Vabaõhumuuseum, lk 51-79
13. Talve, I. (2004) Eesti kultuurilugu: keskaja algusest Eesti iseseisvuseni
14. Kant, E. (2007) Eesti rahvastik ja asustus (Toim) Siiri Ombler
15. Eesti Vabariigi valitsuse määrus: Asustusüksuse liigi, nime ja lahkmejoonte määramise alused ja kord. Vastu võetud 25.11.2004 nr 335, jõustunud 05.12.2004

16. Popsiseadus : näpunäited ja juhatused taluomanikkudele ning nende esitajatele popsiseaduse teostamisel. Tallinn : Üleriikline Põllumeeste Esitus, 1926
17. Eesti rahvusarhiivi Saaga veebirakendus. Sündinute ja ristitute nimekiri; EAA.1248.1.49; 1906-1913 (külastus 03.05.2017)
18. Maainfo kaardirakendus veebis, ajaloolised kaardid (külastus 01.05.2017)
19. Ambla foto lk 5 <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:68770> (külastus 01.05.2017)
20. Ambla foto lk 7 <http://www.digar.ee/arhiiv/et/pildimaterjal/912> (külastus 01.05.2017)
21. Ajaleheväljavõtted <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/index2.php> (külastus 02.05.2017)
22. <https://et.wikipedia.org/wiki/Ambla> (külastus 29.04.2017)
23. <https://et.wikipedia.org/wiki/Alevik> (külastus 29.04.2017)
24. https://et.wikipedia.org/wiki/Linnaline_asula (külastus 29.04.2017)
25. <http://www.ambla.ee/jogisoo> (külastus 03.05.2017)
26. Vestlused Edda Kõörna ja Ene Valknaga (end Tammisted) ja Andres Valknaga

Lisade nimekiri

Lisa 1 - Elektrimaterjali jaotusleht ületriühingu liikmele J. Tippile. Perekonna arhiiv. 2016

Lisa 2 - Asendiplaan 1953. Perekonna arhiiv. 2016

Lisa 3 - Põhiplaan ja lõige 1953. a mõõdistusjoonisest Tapa mnt 9 kohta. Perekonna arhiiv. 2016

Lisa 4 - Akende skeem

Lisa 5 - Uste skeem

Lisa 1 - Elektrimaterjali jaotusleht ületriühingu liikmele J. Tippile.

Perekonna arhiiv. 2016

AMBLAS
ELEKTRIHINGU LIIGI

NOVEMBERIL 1934

KATSEMATERJALI JAOTUSLEHT A. 31

hinnaga liikmele
H. Tippile

Ühiselt omandatud ja Teile klesseatud sisseasetatav
osa materjali ja töö konts, mille järele teilt tasud

	Katse materjali kirjeldus	Hind	Summa kr.
0,5 m	NGA-kummi soonjuhe 4m/m ²	13,3	
0,5 m	NGA -Do- 3,5m/m ²	7,3	
	NGA -Do- I. Ojal, 5m/m ²	5,1	
	NGAV-kummi soonjuhe 6m/m ²	15,0	
	LVC-kullijuhed ilmastikivõrk 6m/m ²	12,0	
20 m	NRA-torustras kuhilo 2x1,5m/m ²	20,0	4,-
6 m	NRA -Do- 3x1,5m/m ²	24,0	1,-
	NRA -Do- 4x1,5m/m ²	34,5	
	NJU-niitkaakindl juhe anteroon 2x1,5m/m ²	60,0	
	NBU -Do- 2do- 2x2,5m/m ²	67,0	
0,4 m	Isolaer-toru 13,5m/m ²	50,0	
	Klaasid NBU-juntsele	0,05	
3	-Do- Isolaer torule 13,5m/m ²	35,0	02
85	-Do- NRA-juntsele	17,0	12
5	Lambi pesad harilikud	22,0	0
	-Do- võtmaga ja varjuga	50,0	60
1	-Do- lae portselaamist	50,0	
	-Do- lae ja sein harilikud	41,0	54
3	Varju hoidjad	18,0	
	Varjud emailjeeritud pool-sõgavad	57,0	
	-Do- sõgavad	30,0	
	-Do- pool-sõgavad (Desterio)	112,0	
	-Do- extra-sõgavad	190,0	
3	Nippid harilikud	6,0	18
	-Do- petrool	35,0	
5,5 m	Pendelid nr.	18,0	99
	Armatuuri nr. r.	11,0	
3	Kaerottid kuhilo 2x1,5m/m ² nr. NRA jkl. a'27	30,0	75
5	Naru-tõssid kuhilo 3kin ja 4kin	40,0	1,50
	-Do- isolaertorule 4kin raga	24,0	
4	Naru-rõngad isolaer-toru naru koosnõusse	62,0	2,48
	Lambid Bulla valge portselaamist bakel	106,0	
	-Do- valge portselaamist grupe	75,0	
	-Do- Kipp bakellidist harilik	140,0	
	-Do- bakellidist grupe	106,0	
	-Do- portselaamist reksel	40,0	
	Seina kontaktid portselaamist	35,0	
	-Do- bakellidist	16,0	
	Kontakt-hargid a'41 nr. a'16	0,00	
	Flokid komplekt	10,0	
	Lühter klemmid 2.kin 3.kin	4,0	
1	Lae kongsid	144,0	1,44
	Maja kaitseid 25A-21 Okia	130,0	
1	Arvestaja alused	80,0	80
1	Kaitse-olemendid U2 (grupe kaitseid)	57,0	57
1	Kaitse-korgid: 2A-4A-6A	7,0	
1	-Do- IOA	9,0	0,9
1	Kaitse-korgid pead NBU	13,0	13
1	-Do- K/II	12,0	12
1	Passeibid: IOA 20A ja 6A	5,0	0,5
1	Puu rosetid	4,0	
1 gr.	Puu-kravid 3/4" ja 3"-ni	60,0	60
	Isolaer-pael, diinool jne	25,0	25
	Kaiguhenduse materjal ja töö		20,57
	Töbraha: H. v. pkt. kont (müüja, ajakirj)		4,35
	Projekteerimise, järelevalve, kontrollimise kulud j.n.e.		1,-
	Kokku: Kr.		43,37
	Seilest summas avantsina sisse-maksetud		12,-
	Jämb tasud		28,57
			1,80
			30,37

1934 + kassa 90
Kaitsekorid. peab 90
6,80

Tapa mnt 9 maja varustati elektrihendusega novembris 1934 aastal, pea pärast seda, kui elektriliinid Amblasse jõudsid. Johannes Tippi oli Ambla Elektrihingu liige. Hinnaks sai 30.37 krooni, mis oli tol ajal päris kallis töö. Perekondlik arhiiv.

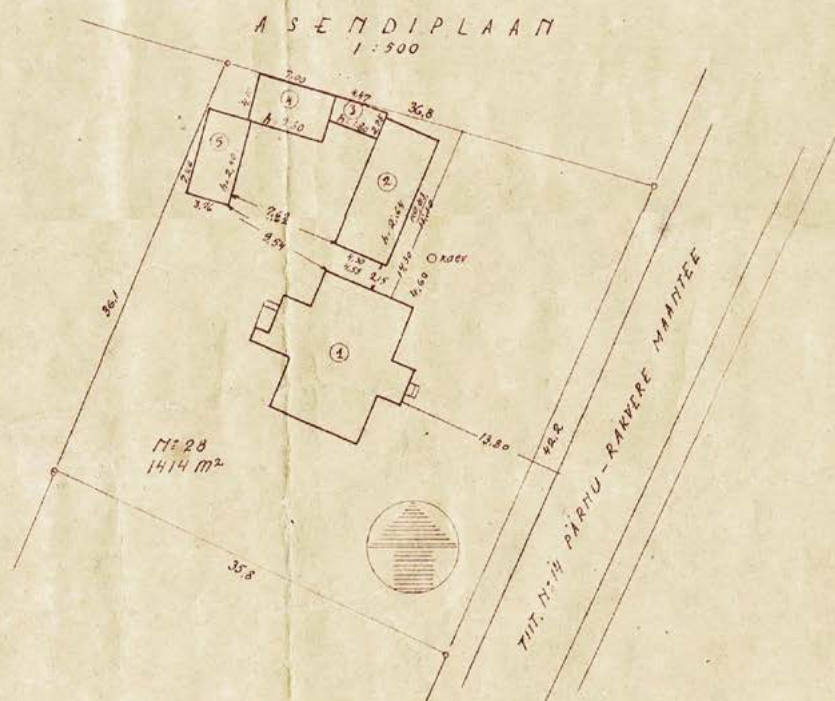
TAPA RAJONIS, AMBLA ALEVIKUS
TAPA MAANTEEL NR3 ASUVA
MAJAVALDUSE
P L A A N

MAJAVALDUSE KOOSSEIS: 1. Ühekorruseline puidust elumaja 2. kuur
3. kuur 4. Laut 5. Laut

MAJAVALDUSE VALDAJA: Tippi, Maria

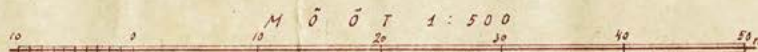
VALDAJA ALLKIRI JA KUUPAEV:

11. märtsil 1953 a.

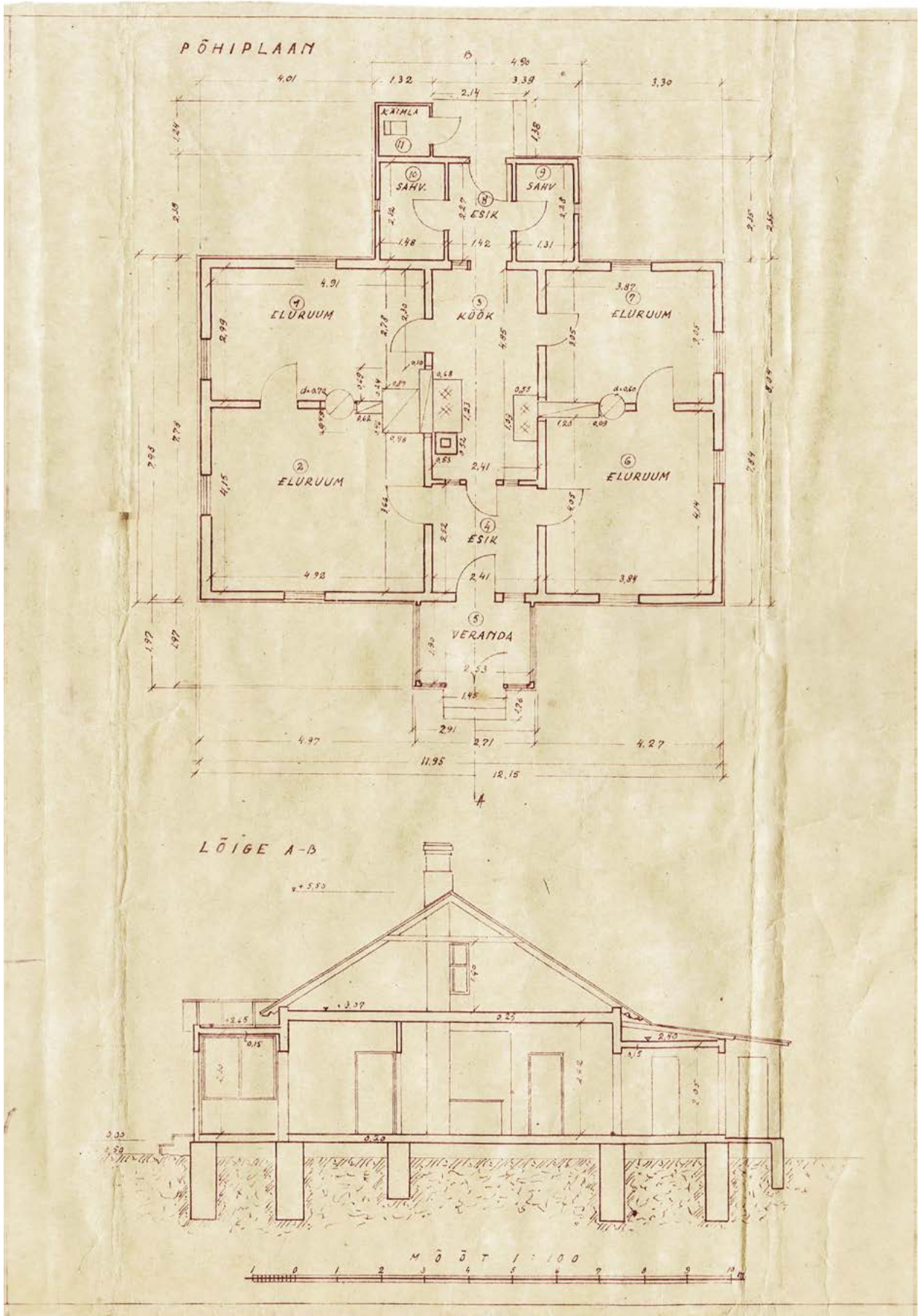
E H I T I S T E E R S P L I K A T S I O O M

Jrk nr.	Ehitiste nimetus	Ehitiste alune pind m ²	Hoonete alune pind	Hoonete maht	Välisseinte materjal	Katuse materjal	Märkused
1	ELUMAJA	120,3	111,4	386,0	rõhtpalksein, vooderdus	pilpa	
2	KUUR	50,5	46,6	123,0	rõhtpalksein	---	
3	LAUT	12,3	12,3	22,0	rõhtpalksein	---	
4	LAUT	28,7	28,7	75,0	püstpalksein	---	
5	KUUR	27,3	27,3	66,0	laudsein, hõre	---	
KOKKU:		239,1	226,3	672,0			
K R U N D I T A I S E H I T A M I S E %						239,1 : 1414 = 17%	

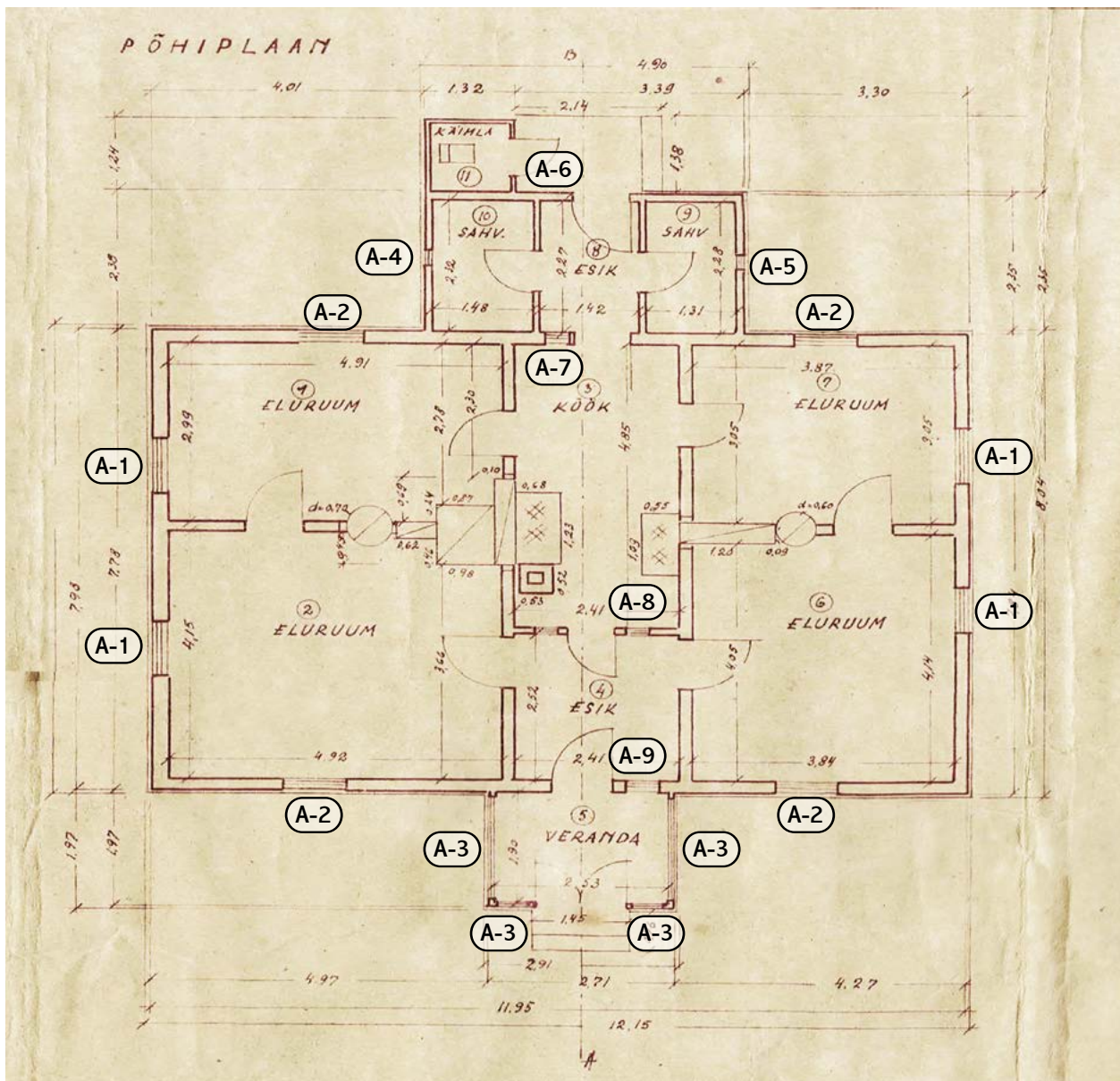

Lisa 3 - Põhiplaan ja lõige 1953. a mõõdistusjoonisest Tapa mnt 9 kohta.

Perekonna arhiiv. 2016

Lisa 4 - akende skeem

Lisa 5 - uste skeem

